

Didàctica de les Ciències Socials.

Desenvolupament d'una proposta didàctica atenent a la diversitat

Marc Bayó Jaime

marcbayo109@gmail.com

Juan Carlos Bel Martínez

belmartinezjc@gmail.com

Sebastián Garnés Devesa

sebasgarnes@gmail.com

Sara Portolés Porcar

al225216@uji.es

Enric Pere Ramiro Roca

enricramiroroca@gmail.com

I. Resum

En aquest treball, es va dur a terme l'aplicació d'una proposta didàctica relacionada amb les ciències socials, concretament en la geografia de la percepció. Aquesta proposta es va desenvolupar en distints centres del municipi de Nules: CEIP Pio XII, CEIP Lope de Vega i CEIP Cervantes. Aquest projecte es va realitzar en dues sessions: la primera va consistir en una petita introducció del que es volia dur a terme i, a continuació, es va repartir un mapa físic mut de l'Estat espanyol per veure quantes comunitats autònomes era capaç de recordar i ubicar en el mapa l'estudiantat participant. En la segona sessió, es va aplicar la proposta didàctica quant a l'ensenyament dels noms i la ubicació de la senyera de les comunitats; a més a més, al final de la sessió, es tornà a repartir el mapa físic mut perquè els xiquets tornaren a realitzar la mateixa activitat que al principi. Aquesta aplicació ens ha servit per a contrastar resultats i conclusions i, al mateix temps, per a veure si aquesta proposta ha sigut efectiva.

Així doncs, una vegada finalitzada i aplicada la proposta, podem afirmar que els resultats han sigut positius perquè la major part de l'alumnat ha assolit el contingut i ha sabut el nom i la ubicació de totes les comunitats autònomes de l'Estat espanyol. A més a més, també podem dir que els i les alumnes van gaudir d'aquesta proposta perquè van aprendre i van jugar alhora.

Paraules clau: ciències socials, comunitats autònomes, treball cooperatiu, mapa físic mut, respecte.

II. Introducció

La implantació de la nova llei educativa per part de l'exministre Wert ha suposat una càrrega extra en l'assignatura de ciències, ja que abans únicament tenien una assignatura que s'anomenava Coneixement del Medi i que englobava tant les ciències socials com les ciències naturals. Ara, xiquets i xiquetes tenen dues assignatures diferents, cosa que suposa dur més llibres i treballar per separat els diferents aspectes relacionats amb les ciències. Són assignatures que els xiquets i les xiquetes no estan acostumats a estudiar per la càrrega de contingut que presenta cada unitat.

El nostre treball està relacionat amb les ciències socials i consisteix en l'elaboració d'una proposta didàctica atenent a la diversitat. Per aplicar-la, anteriorment es va parlar amb les tutores dels centres respectius per tal d'acordar quins dies els aniria bé que hi acudírem per aplicar el projecte.

El llibre *La diversitat cultural: materials per a la formació docent i el treball d'aula* comenta el següent:

L'escola és un lloc de reproducció social, però també un espai on és possible treballar noves maneres de relacions, assajar interaccions, reorientar conductes i aprendre a reconèixer la riquesa de la diversitat cultural. La mateixa diversitat que hi ha en la societat està present a l'escola, encara que no tots els docents tinguen el plaer de sentir-se còmodes davant aquest tema. Més bé el troben complicat i amenaçant. Intentar treballar les relacions de reciprocitat, d'igualtat i de confiança pot, sens dubte, transformar la diversitat en una oportunitat d'aprenentatge i enriquiment.

Així doncs, s'ha de concebre la diversitat cultural a l'escola com un aspecte positiu i no negatiu. I per a fer-ho, s'ha de treballar la relació entre els xiquets i les xiquetes, l'empatia, el respecte i la convivència entre iguals. Per tant, amb aquesta proposta, el que es vol és fomentar la convivència entre els companys i les companyes, de manera que milloren el seu comportament, la cooperació, l'empatia, el respecte i l'esperit crític paral·lelament amb l'aprenentatge del contingut corresponent de les ciències socials. Com diu Colomina (1990): «El treball cooperatiu té efectes positius en el rendiment acadèmic dels participants així com les relacions socioafectives que s'establisquen entre ells».

D'altra part, amb aquest treball, volem dur a terme l'aplicació de la proposta didàctica on l'alumnat aprenga continguts d'aquesta assignatura però d'una manera diferent a la tradicional. Serà una proposta diferent on, de manera activa i lúdica, els i les alumnes han d'experimentar i consensuar de manera conjunta diferents aspectes relacionats amb les ciències socials. Serà una proposta en què es treballarà tant de manera grupal com individual perquè és important que els xiquets i les xiquetes aprenguen per experimentació, però també amb l'ajuda d'altres.

Així doncs, se'ls fa una prova abans i després d'haver dut la proposta didàctica a la pràctica, amb l'objectiu de veure si l'alumnat ha après els continguts relacionats amb les ciències socials. El que és pretén es eixir de la manera tradicional d'impartir aquestes assignatures, on sols es llig i es memoritza.

S'han de dur a terme noves experiències i innovar amb l'educació per no treballar sempre de la mateixa manera. Per això, hem apostat per una nova proposta didàctica relacionada amb aquest àmbit. Un aspecte que hem tingut en compte i que creiem que és bastant rellevant és el fet de connectar aquesta àrea amb les altres i establir-hi relacions transversals.

III. Objectius

L'objectiu d'aquest projecte és que l'alumnat aprenga el nom de totes les comunitats autònomes i, a més a més, les sàpiga ubicar en el mapa. D'altra banda, en aquesta proposta, també es pretén fomentar el treball en equip, el respecte, l'empatia i la solidaritat entre els membres que componen l'equip.

3.1. Mostra

Aquesta investigació s'ha dut a terme amb els alumnes de quart de primària de tres col·legis del municipi de Nules. Al centre Pio XII hi havia un total de 24 alumnes dels quals 14 eren xics i el , xiques. Al col·legi Lope de Vega hi havia 20 alumnes, dels quals 8 eren xics i 12, xiques. Finalment, al col·legi Cervantes, hi havia 21 alumnes dels quals 9 eren xiques i 12, xics.

3.2. Instruments d'avaluació

Pel que fa als instruments d'avaluació, hem utilitzat mapes de la península Ibèrica i el material didàctic per a dur a terme la proposta específica.

Pel que fa als mapes, cal dir que eren fulls DIN A4 amb el mapa mut. Se'ls va passar als alumnes abans i després de dur a la pràctica la proposta didàctica.

Respecte del material didàctic, es va elaborar el mapa d'Espanya en dimensions A1 i es va pintar cada comunitat autònoma d'un color diferent. Una vegada confeccionat, es va plastificar i es van elaborar 19 cartes, a color, amb les banderes de les diferents comunitats i el nom de cadascuna. D'aquesta manera, amb material visual, es facilitaria l'atenció dels alumnes per a aprendre la ubicació i el nom de les comunitats autònomes. Finalment, es va col·locar velcro en cada bandera i comunitat. Així, els xiquets i les xiquetes havien d'ubicar-les en el mapa que havia elaborat el mestre.

3.3. Procediment

Per començar, cal dir que un dels eixos essencials en la didàctica de les ciències socials és la dimensió espacial, on s'esdevenen els fenòmens socials i on l'aprenentatge d'aquests implica dominar procediments relacionats amb l'orientació, interpretació i representació de l'espai. Podem dir que un dels formats més usats en la didàctica de les ciències socials són els mapes geogràfics. S'usen de manera habitual tant a l'escola com en la vida quotidiana. Quan viatgen per altres llocs o països, els xiquets i les xiquetes solen utilitzar guies turístiques o mapes on se'ls explica tot el que està relacionat amb el lloc. És clar que, atenent els diferents nivells

educatiu, hi ha gran quantitat de mapes per poder estudiar, però nosaltres ens basarem en el de l'Estat espanyol.

Aquesta activitat està pensada per a l'aprenentatge i la ubicació en un mapa mut de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol, però també podem afegir-hi l'aprenentatge i l'enumeració de les províncies o posar en comú els estereotips que tenim sobre les diferents comunitats autònomes. Com s'ha comentat en la introducció, a causa de la implantació de la nova llei educativa, s'han introduït a l'escola dues assignatures noves, Ciències Naturals i Ciències Socials, i aquest fet ha suposat una càrrega excessiva de continguts per a tots els xiquets i xiquetes.

Per tant, el que es pretén amb aquesta activitat és que l'alumnat aprengui d'una manera lúdica, de manera que es potencie l'aprenentatge de les ciències socials alhora que en gaudeixen.

Seguidament, cal comentar que hi ha alumnes que tenen dificultats amb les ciències socials, amb els conceptes socials bàsics, el temps històric, la solució de problemes, la interpretació de mapes, el material gràfic i la memorització de conceptes. Aquestes complicacions són conseqüència que l'orientació conceptual actual de les ciències socials i l'esforç per a interpretar-les i explicar-les va més enllà de les dades i les anècdotes. Això fa necessari que els alumnes tinguin estratègies i procediments per a fer front a aquestes noves demandes d'aprenentatge.

Temps enrere, les ciències socials es presentaven com un coneixement donat, acabat, en el qual l'alumnat només havia de limitar-se a repetir o, en el millor dels casos, comprendre.

Avui dia, en aquesta assignatura, s'intenta que una bona part dels esforços es dediqui a ensenyar les tècniques i estratègies pròpies del coneixement social, ja que els continguts de les ciències socials ara són més complexos i abstractes i plantegen més dificultats d'aprenentatge.

Mentre que antigament els alumnes només necessitaven repetir una sèrie de dades i aplicar procediments i estratègies de repàs de la informació, la situació actual ha canviat molt i ara es demana comprensió i interpretació de la informació que requereix que l'alumnat segueixi procediments més elaborats.

Així doncs, el que es vol dur a terme amb aquesta proposta és que les ciències socials s'impartisquen d'una manera en què els xiquets i les xiquetes hagen d'experimentar i relacionar conceptes o que, a partir de suports visuals, siguin capaços d'indagar. I, a més, fer-ho amb grups que tinguin la capacitat de treballar en equip, de manera que es fomenti un aspecte molt positiu, com ara el treball cooperatiu. Així, pensem que treballar d'aquesta manera és molt rellevant i significatiu perquè tothom aprèn de tothom.

3.4. La proposta didàctica

Primerament, es va passar un mapa mut de la península Ibèrica perquè l'alumnat l'annotara en la part de darrere del full, totes les comunitats autònomes que sabien i, posteriorment, les situaren en el mapa. D'aquesta manera, es posaven a prova els coneixements previs de l'alumnat sobre el contingut. Aquesta sessió va ocupar un dia. La setmana posterior, durant una sessió d'una hora, es va aplicar la proposta didàctica.

En la segona sessió –d'una hora–, es va aplicar la proposta didàctica. En primer lloc, es va mostrar el mapa a tota la classe perquè observaren on estaven situades les diferents banderes de les comunitats autònomes. A continuació, es van desenganxar totes les banderes i es van distribuir de forma igualitària per les taules dels diferents equips. En cada centre hi havia un nombre d'alumnes diferent, per la qual cosa, segons el nombre d'alumnes i de grups, es van repartir diferents senyeres.

Per grups, havien de consensuar i experimentar on es localitzava cada comunitat autònoma en el mapa que havia elaborat el mestre o la mestra. Quan ja ho tenien clar, els alumnes eixien a la pissarra i apegaven la bandera que tenien al mapa, al lloc que ells havien escollit. Com a ajuda, se'ls anava dient si estava bé o no; és a dir, quan sortien a situar-la, si no la col·locaven al lloc correcte a la primera, se'ls feia seure, de manera que, per assaig i error aprenien on es trobava cada comunitat.

Seguidament, es va plantejar la possibilitat de desenvolupar l'activitat d'una altra manera. En primer lloc, es va mostrar el mapa amb totes les comunitats autònomes situades correctament, de manera que l'alumnat es va poder fixar on es localitzava cadascuna. A continuació, es va dur a terme un joc de memòria, és a dir, quan el mestre indicava amb el dit la comunitat autònoma, els i les alumnes havien de repetir-la. Tanmateix, cada vegada s'hi afegien més comunitats. La condició que s'hi va establir era que s'havien de dir-les de manera ordenada, segons la indicació del mestre.

Era una bona estratègia per a aprendre, de forma progressiva, les comunitats autònomes i la ubicació d'aquestes. Per acabar, per equips, es va realitzar un joc amb l'ordinador on els xiquets i les xiquetes havien de seleccionar la comunitat autònoma correcta quan se'n deia el nom. Cada equip, i per consens, escollia un secretari o secretaria que era l'encarregat o encarregada de moure el ratolí de l'ordinador. Era una manera d'utilitzar també les noves tecnologies, ja que són molt motivadores per a l'aprenentatge.

3.5. Anàlisi de dades

Per analitzar les dades obtingudes, s'ha utilitzat el programa informàtic Excel, mitjançant el qual s'ha elaborat un registre de

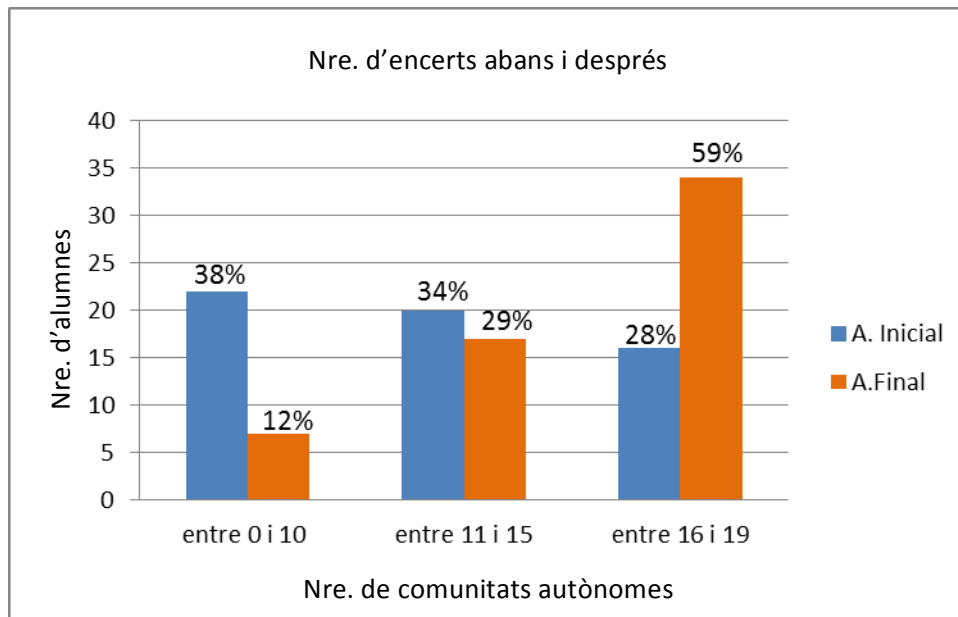
dades per fer les comparacions corresponents. Així doncs, es va elaborar un full on es van registrar totes les dades relacionades amb la ubicació de les diferents comunitats autònomes en un mapa físic mut, abans i després d'aplicar la proposta didàctica.

Finalment, cal dir que tots aquests registres es mostraran en gràfiques diferents, que es comentaran i es compararan.

IV. Resultats

En aquest apartat, es comentaran els resultats sobre l'aprenentatge i ubicació de les comunitats autònomes, les diferències que s'hi han observat abans i després de dur a terme la proposta didàctica i les propostes de millora possibles. El gràfic següent ens facilitarà l'observació de la millora que s'ha vist en la majoria de l'alumnat.

En la gràfica, es pot comprovar que, abans de dur a terme la proposta didàctica, el 38 % (22) de l'alumnat va saber ubicar entre 0 i 10 comunitats; el 34 % (20), entre 11 i 15, i, finalment, el 28 % (16), entre 16 i 19. Pense que és molt important conèixer aquest contingut i que a les escoles s'hi hauria d'incidir una mica més.

D'altra part, després d'haver aplicat a l'aula la proposta didàctica, es pot comprovar la millora que va haver-hi en la majoria de l'alumnat, ja que, en fer l'aprenentatge i la ubicació de les diferents comunitats autònomes de manera lúdica, els xiquets i les xiquetes es van esforçar més per a aprendre aquest contingut. Així mateix, van gaudir del procés d'aprenentatge, perquè aquest contingut es va impartir d'una manera diferent a la tradicional. Es pot veure que el 12 % (7) de l'alumnat va saber ubicar entre 0 i 10

comunitats; el 29 % (17), entre 11 i 15, i, finalment, el 59 % (34), entre 16 i 19 comunitats autònomes.

Així doncs, observem que, després d'aplicar la proposta didàctica, l'aprenentatge de l'alumnat respecte a aquest contingut ha augmentat considerablement.

V. Interpretació de resultats i conclusions

Pel que fa a la proposta didàctica, cal comentar que va ser molt divertida perquè els xiquets i les xiquetes no estaven acostumats a treballar el contingut de la manera com es va fer. A més, pensem que van posar molt de la seua part per a aprendre les comunitats autònomes i que, amb la integració del treball en grup, els xiquets i les xiquetes s'hi van implicar més.

D'altra part, el fet d'integrar el joc de memòria i mantenir una interacció contínua amb l'alumnat va fer que la classe de Ciències Socials fora d'allò més divertida i lúdica, alhora que aprenien coneixements nous i jugaven. L'alumnat es va mostrar participatiu i receptiu en tot moment. En l'apartat de resultats, queda reflectit el progrés que van tenir tots els alumnes en l'aprenentatge i la ubicació al mapa mut de totes les comunitats autònomes de l'Estat espanyol. Va ser molt satisfactori perquè un gran percentatge dels alumnes dels diferents centres va millorar el seu aprenentatge i aproximadament deu alumnes van saber ubicar totes les comunitats autònomes i, com a recompensa pel seu esforç i estudi, se'ls va atorgar un diploma.

VI. Bibliografia

- Adams, Simon. 2013. *El gran atlas de nuestro maravilloso mundo por los geniecillos*. Madrid: Pearson Alhambra.
- Marchena González, Carlos, José Kelliam Benítez Orea, José Alberto Cano Carretero, Eduardo Fernández Frieria. 2014. *Ciències Socials*. Madrid: Anaya.
- Bisquerra Alzina, Rafael, Nuria Perez Escoda, Montserrat Cuadrado Bonilla, Elia López Cassà, Gemma Filella Guiu i Meritxell Obiols Soler. 2011. *Actividades para desarrollar la inteligencia emocional en los niños*. Barcelona: Parramón.
- Colomina Álvarez, Rosa y Javier Onrubia (1990). «Capítulo 18. Interacción educativa y aprendizaje escolar». En *Desarrollo psicológico y educación, II Psicología de la Educación*, editado

por César Coll, Jesús Palacios y Álvaro Marchesi, 415-436.
Madrid: Alianza Editorial.

Estévez, Ety Haydeé. 2002. *Enseñar a aprender: estrategias cognitivas*. Barcelona: Paidós.

Garaigordobil, Maite. 2005. *Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 6 a 8 años*. Madrid: Pirámide.

Kaluf, Cecilia. 2005. *Diversidad cultural: Materiales para la formación del docente y trabajo en el aula*. Santiago: UNESCO.

Lazien, Christine. 2007. *Enciclopedia fleurus junior-animales*. Madrid: Panini.

Postigo, Yolanda i Juan Ignacio Pozo. 2000. *Los procedimientos como contenidos escolares: uso estratégico de la información*. Barcelona: Edebé.

Ramiro, Enric. 2004. *Tòpics i adolescència: una visió valenciana sobre les diferents autonomies*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

Sales Ciges, María Auxiliadora (ed.). 2005. *La diversitat cultural a l'escola: propostes pràctiques per a un currículum intercultural*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

